

ישראל וקטר: יחסים בצל ובחסות הסוגיה הפלסטינית

מאמר במסגרת סדרת פרסומים על
יחסי ישראל עם מדינות ערב: הפוטנציאל הלא ממומש

ד"ר מיכל יערי

ישראל וקטר: יחסים בצל ובחסות הסוגיה הפלסטינית

ד"ר מיכל יערי*

פברואר 2020

מאמר זה מתמקד ביחסים בין ישראל וקטר ומנתח אותם בהקשר היסטורי, תוך התייחסות למאפייני מדיניות-החוץ הקטרית ולאפשרויות והמגבלות שמציבה הסוגיה הפלסטינית בפני היחסים. המאמר מתאר את המעבר מתפיסה הדדית של עוינות בין המדינות לשיתוף פעולה יוצא דופן סביב המשבר בעזה. ישראל שואפת להימנע מסבבי לחימה נוספים בעזה, בעוד קטר מעוניינת לחזק את מעמדה האזורי כמתווכת, והאינטרסים הללו משתלבים לפעולה משותפת למניעת עימות צבאי נוסף בין ישראל והחמאס. שיתוף הפעולה בין המדינות מדגים כיצד הסוגיה הפלסטינית יכולה לשמש מנוף לשיתוף פעולה אזורי. לצד זאת, הצגת הפוטנציאל וההזדמנויות המדיניות, הכלכליות והאזרחיות הלא-ממומשות ביחסי המדינות מראה גם את המגבלות שמציב המשך הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

א. מבוא

באוקטובר 2018 נשאל בכיר בממשל הקטרי במשרדו בדוחה בירת קטר על קשריו המתהדקים עם ירושלים. לדבריו: "יש לנו יחסים מצוינים עם ישראל, בעיקר בגלל עזה. מצרים היא השכנה שלכם. זו מדינה גדולה וחשובה מאד לכם, אבל אתם סומכים עלינו יותר מאשר על המצרים."¹ כחודש לאחר מכן, בנובמבר 2018, ישראל ועזה היו על ספו של סבב לחימה, לאחר שחמאס ופלגים פלסטינים אחרים ירו כ-300 רקטות לעבר יישובי הדרום. תודות לתיווך הקטרי הושגה רגיעה, שאחד מביטוייה היה הנכונות הישראלית לאפשר לקטר לשלם את משכורות עובדי המגזר הציבורי בעזה. הייתה זו הפעם השלישית בתוך זמן קצר בו קטר העבירה סכומי עתק ששימשו לשיקום הרצועה, לסיוע הומניטארי ולמשכורות לפקידים.² נתונים שהוצגו לקבינט הביטחוני בממשלת ישראל הצביעו על כך שבין השנים 2012-2018 תרמה קטר לעזה יותר מ-1.1 מיליארד דולר, באישור ממשלת ישראל. במאי 2019, נורו 700 רקטות מעזה לעבר יישובי ישראל, וגבו את חייהם של ארבעה בני אדם. נדמה היה כי הסבלנות הישראלית הגיעה אל קצה ואין מוצא מלבד עימות צבאי שאף צד לא רוצה בו. קטר ומצרים לקחו את מושכות התיווך בסיוע האו"ם, והשיגו הסכם הסדרה, בעיקר תודות להבטחה הקטרית להזרים 480 מיליון דולר לרשות הפלסטינית לצורך עזרה לעם הפלסטיני.

שיתוף הפעולה הנרחב בין דוחה לירושלים בנושא עזה אינו מובן מאליו. אומנם בעקבות הסכמי אוסלו קטר הפכה למדינה המפרצית היחידה שאפשרה פתיחת נציגות ישראלית למסחר בשטחה, אך לא היה בכך כדי להעיד על טיב היחסים בין המדינות. גורמי משרד החוץ ששהו באותה תקופה בדוחה סיפרו על שיח מצומצם מאד, אם בכלל, בינם לבין בכירים בממשל הקטרי. למעשה, מעבר להיבט הסמלי לא נוצק תוכן ממשי ביחסים. מנקודת המבט הישראלית היה מדובר בהישג חשוב, אם כי במבחן התוצאה, היקף היחסים לא השתנה מהותית. קטר נזהרה שלא לפרוץ את גבולות הדיח שמתנהל בעולם הערבי כלפי ישראל והסוגיה הפלסטינית, והמשיכה לדבוק באידיאולוגיה שעמדה בניגוד מובהק לאינטרסים הישראליים.

מציאות זו השתנתה באחת בעקבות תוצאות מבצע צוק איתן ב-2014. בדוחה וירושלים הבינו שיש לנקוט מהלכים דרמטיים לשיקום הרצועה, ככלי מרכזי לבלימת סבב לחימה נוסף בין ישראל לחמאס. התפנית

* ד"ר מיכל יערי היא מומחית למדינות המפרץ מאוניברסיטת בן גוריון והאוניברסיטה הפתוחה. מאמר זה נכתב במסגרת פרויקט "יחסי ישראל עם מדינות ערב: הפוטנציאל הלא ממומש" של מכון מיתונים.

¹ ראיון שקיימה המחברת עם בכיר בממשל הקטרי בדוחה, קטר, באוקטובר 2018.

² הכסף הקטרי הועבר בשלוש פעימות: נובמבר-דצמבר 2018 וינואר 2019. בחודשים שלאחר מכן המשיכה קטר להזרים כספים לרצועת עזה לטובת תשלום משכורות, סיוע הומניטארי למשפחות וקידום פיתוח תשתיות.

ביחסים בין שתי המדינות נבעה בראש ובראשונה מאינטרס משותף לעצור את ההסלמה בין עזה וישראל. מאז תום המבצע, מתנהל שיח חסר תקדים בין דוחה לירושלים, חרף היעדרה של כל נציגות ישראלית רשמית שם. התבטאותו של הבכיר הקטרי ב-2018 בדבר קשרי האמון השוררים בינו ובין מקבלי ההחלטות בישראל משקפת נאמנה את הקרבה המתהדקת בין שתי המדינות, לפחות בכל הקשור לסוגיה הפלסטינית. בתקופה בה קטר נתונה בבידוד על ידי שכנותיה המפרציות, והשיח הערבי ברובו דוחה על הסף נורמליזציה עם ישראל עד לפתרון הבעיה הפלסטינית, הנכונות הקטרית להתבטא באופן פומבי בדבר הקשרים עם ישראל איננה עניין של מה בכך.

מאמר זה משרטט את המהפך שחל ביחסים בין קטר לישראל ודן במעבר מתפיסה הדדית של עוינות לשיתוף פעולה יוצא דופן. טענתו המרכזית היא כי האינטרס המשותף של שתי המדינות למנוע עימות צבאי בין ישראל לחמאס, הוא שעומד בבסיס השינוי הדרמטי. ישראל איננה מעוניינת בסבב לחימה נוסף, ואילו קטר משתמשת בסכסוך לקידום מטרותיה הלאומיות: חיזוק מעמדה האזורי כמתווכת, וקניית נקודות אצל הממשל האמריקאי בשל תרומתה להפחתת להבות העימות ולשיקום עזה. המאמר סוקר את תולדות הקשר, את התהפוכות שחלו בו במהלך השנים ובעקבות אירועים מעצבים (כמו מלחמות ומבצעים צבאיים) ואת המגבלות שבמסגרתן הוא מתנהל. בנוסף, הוא דן באופק היחסים העתידי בין המדינות ובפוטנציאל הטמון בהם. לצד מקורות עיתונאיים ואקדמיים, המאמר מבוסס על שיחות רבות עם ראשי מערכת הביטחון הישראלית ועם גורמי ממשל בכירים שהיו מעורבים באופן ישיר או עקיף ביחסי ישראל-קטר.

ב. מדיניות-החוץ הקטרית

קטר היא מדינה קטנה באוכלוסייה ובשטח, המצויה בין שתי מעצמות יריבות – איראן וערב הסעודית. מיקומה הגיאוגרפי הייחודי מציב אותה בסביבה מאתגרת וקשה המאלצת אותה לאזן בין הכוחות השונים ככלי להבטחת הישרדותה. יחד עם זאת, השלטון הקטרי נהנה מחופש פעולה רחב יחסית בתחום מדיניות-החוץ, תודות לאוכלוסייה הומוגנית למדיי מבחינה דתית ואתנית (רוב אזרחי המדינה הם מוסלמים סונים), שאיננה מאתגרת את יציבותו.

בתקופת שלטון האמיר שיח' חליפה בן חאמד אל-ת'אני (1972-1995), קטר הייתה מדינה שולית בפוליטיקה האזורית וחסרת תחת כנפיה של שכנתה ערב הסעודית כפיצוי על חולשתה הצבאית הברורה, בוודאי ביחס למעצמות האזוריות. מדיניות זו השתנתה באחת בעקבות הדחת האב ועליית בנו חמד בן ח'ליפה אל-ת'אני לשלטון. סכסוכי הגבול בין ערב הסעודית לקטר, שהחלו ב-1992 ושהגיעו לשיאם ב-1995, הובילו לקרע בתוך מועצת שיתוף הפעולה במפרץ (ה-GCC). בשונה מאביו, השליט החדש היה מונע מתפיסה לאומית שבמרכזה הרצון לבדל את קטר מערב הסעודית באמצעות העמקת והרחבת מעמדה והשפעתה של מדינתו בזירה האזורית. הוא שחרר את קטר מהצל הסעודי והחל לקדם מדיניות-חוץ המאופיינת בגמישות, פרגמטיות ועצמאות. במקום לחסות תחת מטריית הביטחון הסעודית, קטר זכתה להגנה מקיפה מארה"ב, תודות לנוכחות בסיס אמריקאי בשטחה. אל-ת'אני הכיר בחולשתה הצבאית של מדינתו ולכן שם את הדגש על פיתוח עוצמה רכה המתבססת על שני מרכיבים עיקריים: יכולות כלכליות (גז ונפט) ורשת הטלוויזיה אל-ג'זירה.

בשונה משכנותיה המזוהות עם קו אידיאולוגי מסוים המשפיע על התנהלותן בזירה המזרח תיכונית, מדיניות-החוץ הקטרית היא חריגה בנוף הערבי, בשל הימנעותה העקבית מהשתייכות לגוש מדינות זה או אחר. חרף היותה קטנה וחלשה מבחינה צבאית, בוודאי ביחס למעצמות האזור, היא מסרבת לקבל את תכתיביהן, משום שמבחינתה עצמאותה המדינית היא אינטרס עליון. במהלך השנים, יצרה הנסיכות הקטנה יחסים עם מדינות וארגונים שונים, שחלקם נמצאים בקונפליקט מתמשך זה עם זה. כך למשל, קטר מנהלת קשרים הדוקים עם איראן, האחים המוסלמים וחמאס, במקביל ליחסיה המתהדקים עם ארה"ב וישראל. תמיכתה האידיאולוגית והכלכלית במדינות וארגונים חתרניים עוררה מורת רוח בקרב שכנותיה המפרציות, שהגיעה לשיאה בהטלת החרם עליה ב-2017. למרות המחיר הכבד ששילמה, קטר עומדת בנחישות אל מול הלחץ שמופעל עליה ומסרבת להגמיש את עמדותיה. יתרה מכך, היא רואה במשבר הזדמנות להוכיח את עצמאותה וחוסנה אל מול כוחות גדולים וחזקים ממנה.

לצד הפרגמטיות הפוליטית, מדיניות-החוץ הקטרית מאופיינת בחתירה מתמדת להרחבת והעמקת תדמיתה כמתווכת אזורית, וזאת לשם שתי מטרות מרכזיות: האחת, התמודדות עם אתגרי הביטחון, בבחינת "לא

הורגים את השליח", והשנייה, שיפור השפעתה בזירה הבינלאומית והאזורית בפרט. חרף נחיתותה הדמוגרפית, הגיאוגרפית והצבאית, קטר מנסה לייצר חלופה למתווכות המסורתיות של האזור (ובראשן ערב הסעודית ומצרים), תוך שהיא משתמשת במנופיה הכלכליים. מאז מחצית העשור הראשון של שנות האלפיים, קטר הגבירה את מעורבותה בסכסוכים מקומיים (למשל, לבנון 2008, דרפור 2010 ותימן 2011)³ ואף העניקה תמיכה כלכלית לקבוצות ג'יהאדיסטיות שהובילו להפלת משטר קדאפי ולאיתגור שלטון אסד בסוריה. בנוסף, היא העבירה סכומי עתק לשלטון מורסי במצרים כדי להבטיח את הישרדותו הפוליטית, ובכך הייתה המדינה הערבית היחידה שעמדה לצדו.⁴

הקשר עם ארה"ב

מנקודת המבט הקטרית, הקשר עם ארה"ב הוא בעל חשיבות עליונה, במיוחד בעת בה מוטל עליה חרם מצד בנות הברית הערביות של וושינגטון. במסגרת זו, קטר פועלת ללא הרף לשמירת העניין האמריקאי בה, תוך שימוש בשני כלים מרכזיים: האחד, אירוח של המפקדה האזורית של פיקוד המרכז האמריקאי. עבור האמריקאים מדובר במיקום אסטרטגי לחימה נגד ארגוני הטרור במפרץ. קטר לא רק מאפשרת את השהות האמריקאית בשטחה, אלא גם מממנת אותה. במסגרת זו דווח ב-2018 כי קטר צפויה להשקיע סכום של 1.8 מיליארד דולר בשדרוג המפקדה. לצד זאת, קטר רוכשת נשק אמריקאי בהיקפים אדירים. כך למשל, ב-2017 קטר סיכמה על רכישת 36 מטוסי F-15 בסכום של 12 מיליארד דולר. זאת לצד עסקאות רכש צבאי נוספות.⁵ בתמורה לכך, ארה"ב מעניקה מטריה אסטרטגית לנסיכות הקטנה, שחיונית להישרדותה וקיומה ושמאפשרת לה למקד את מאמציה בזירה הדיפלומטית ולהגדיל את מוטת כנפי השפעתה באזור.

הכלי השני לחיזוק הקשרים בין דוחה לווינגטון הוא התקרבות קטרית לישראל. זאת במטרה לשקם ולשפר את תדמיתה בעיני הציבור האמריקאי והעומדים בראשו. במסגרת זו קטר תרמה 250,000 דולר לארגונים אמריקאים ציונים ופרו-ישראלים, שכרה יועץ תקשורת המזוהה עם הימין היהודי בארה"ב והחלה בהפעלת לובי נרחב בקהילה היהודית. בנוסף, היא אירחה מנהיגים יהודים בולטים מארה"ב שיש להם קשרים הדוקים עם הבית הלבן.⁶

הנחת העבודה היא כי הלובי היהודי יוכל להוות משקל נגד לחרם המפרצי ולחדד את חשיבותה של קטר לאינטרסים האמריקאים במזרח התיכון. במובן זה, הקשר עם ישראל הוא חשוב ומשמעותי, משום שהוא מסייע לקטר להתנער מתדמיתה כמדינת טרור ולהצטייר כשחקנית מרכזית בהורדת להבות העימות בין חמאס לישראל, בשל יכולותיה לרסן את חמאס. ארה"ב מצידה ממשיכה לנהל קשרים הדוקים עם בית המלוכה הסעודי, בה בעת שהיא מכירה בערכה של קטר כמתווכת.

ג. יחסי ישראל-קטר, 1991-2009

העמדה הקטרית הייתה ועודנה מבוססת על דרישה לנסיגה ישראלית מלאה מהשטחים הכבושים ותמיכה בזכותו של העם הפלסטיני למדינתו, שתושג באמצעות משא ומתן מדיני.⁷ במהלך ישיבת הפתיחה של המושב ה-48 של מועצת השורא (המועצה המייעצת) בראשית נובמבר 2019, הצהיר האמיר בין חאמד אל-ת'אני כי "נורמליזציה של היחסים עם ישראל ללא פתרון צודק לבעיה הפלסטינית היא לא יותר מאשר אשליה".⁸ יחד עם זאת, במהלך השנים קטר אימצה הסתכלות פרגמטית ביחסה לישראל, המוכתבת לאור האינטרסים הלאומיים שלה. שורשיו של תהליך זה נעוצים בשנות התשעים, במהלכן חל כרסום משמעותי בעמדה השוללת מגעים עם ישראל כל עוד לא באה לפתרונה המלא הבעיה הפלסטינית. קטר השתתפה בוועידת מדריד ומאותה עת ואילך החל תהליך איטי לקראת הפשרת היחסים עם ישראל.

³ Sultan Barakat, "[Qatari Mediation: Between Ambition and Achievement](#)," *Brookings Doha Center*, Number 12, November 2014.

⁴ Faisal Mukhyat Abu Sulaib, "[Understanding Qatar's Foreign policy, 1995-2017](#)," *Middle East Policy* 24(4), Winter 2017.

⁵ Karen DeYoung and Dan Lamothe, "[Qatar to upgrade air base used by U.S. to fight terrorism](#)," *The Washington Post*, 24 July 2018.

⁶ "[Qatar funding pro-Israel US organizations](#)," *Middle East Monitor*, 12 July 2018.

⁷ "[Israel's efforts can't change history, Palestinian rights](#)," *Qatar Tribune*, 5 March 2019.

⁸ "[HH The Amir Inaugurates the 48th Ordinary Session of Shura Council](#)," 5 November 2019.

זמן קצר לאחר תום מלחמת המפרץ הראשונה ב-1991, עמדתה הייחודית של קטר ביחס לשכנותיה התבטאה בנוכחותה לשקול מחדש את מדיניות החרם הערבי על ישראל, באם היא תקפיא את הבניה בשטחים הכבושים. בעקבות הסכם אוסלו ב-1993 חלה התקדמות נוספת בין המדינות, במסגרתה רוכך הטון העוין כלפי ישראל בתקשורת הקטרית, נדונו אפשרויות של שיתופי פעולה כלכליים והחלה סדרה של מפגשים בין גורמים מישראל ומקטר. בשלהי 1994, נפגש בווינגטון סגן שר החוץ הישראלי יוסי ביילין עם השגריר הקטרי לארה"ב עבד אל רחמן.⁹ באותה תקופה הקטרים היו מעורבים בשיחות הרב צדדיות שהחלו בעקבות ועידת מדריד, והיה עניין רב מצדם להיפגש עם נציגים ישראלים. לדברי ביילין, אל-רחמן יצא מגדרו במהלך הפגישה והבהיר שמדינתו תהיה שמחה לשתף פעולה ולסייע בתהליך המדיני. המסר שעלה מפגישה זו ומאלו שבאו בעקבותיה היה שהקטרים מעוניינים בהתקדמות בנתיב הפלסטיני-ישראלי, כדי שיוכלו למנף את קשריהם עם ישראל.

ב-1995, השתתף האמיר הקטרי בחתימת הסכם "אוסלו 2", ואף נוצרו יחסי מסחר עם ישראל שמשמעותם הייתה הכרה דה פקטו בקיומה. יתרה מכך, נציג של ממשלת קטר נכח בהלווייתו של רבין. באותה שנה נפתחה נציגות ישראל למסחר בדוחה, ובכך הפכה קטר למדינה המפרצית היחידה שאפשרה נוכחות ישראלית רשמית קבועה בשטחה. לדברי אלי אבידר, שעמד בראש הנציגות בשנים 1999-2001, הנציגות תפקדה ונתנה שירותים של שגרירות, אך לא הורשתה להניף את דגל ישראל וגם לא לקבוע שלט בכניסה.¹⁰ ב-1996, שמעון פרס, בתפקידו כממלא מקום ראש הממשלה, הגיע לביקור רשמי בקטר ומאותה עת ואילך ביקרו את המדינה נציגים ישראלים בכירים (ביניהם ציפי לבני כשרת חוץ ב-2008). ב-1997, דוחה אירחה את הוועידה הכלכלית של המזרח התיכון וצפון אפריקה, במסגרתה הייתה גם נוכחות ישראלית. מטרת הוועידה הייתה לקדם פתרון לסוגיה הפלסטינית בהמשך לוועידת מדריד.

מציאות זו של פגישות בין נציגי ישראל וקטר, כמו גם פתיחת נציגות ישראל למסחר בדוחה, הייתה אמורה לסלול את הדרך להתקרבות דרמטית בין המדינות, אך לא כך היה. חשיבות הפגישות הייתה נעוצה בעיקר בעצם קיומן, בעוד שבפועל לא חל שינוי משמעותי בסטטוס היחסים בין שתי המדינות. נציגי משרד החוץ הישראלי שעמדו בראש נציגות ישראל למסחר בדוחה דיווחו על חוסר נכונות עקבית של אנשי מפתח בקטר להיענות לבקשותיהם, קטנות כגדולות, ותיארו לא פעם את היחסים כמתוחים וטעונים. מחוץ לנציגות לא נתלה דגל ישראל, והתחושה הייתה שהקטרים לא רוצים את הנוכחות הישראלית בשטחם. לדברי יעקב הדס, שהיה הקונסול הכלכלי בקטר: "זו הייתה תקופה שאל-גיזירה שידרה ללא הפסקה תמונות של חדרי מתים בשטחים. היה לנו ברור מה הם רצו: להפטר מאתנו. היה דיאלוג במישור הכלכלי ומעט במישור המדיני, אבל מה שהיה חשוב זו הנראות. הייתי מסתובב בדוחה כדי שיראו אותי. המטרה הייתה הישרדות: שלא יזרקו אותנו משם."¹¹

במבחן המעשה, קיומה של נציגות ישראל למסחר לא הובילה לפריצת הדרך המיוחלת. דווקא בתקופה בה הייתה נוכחות ישראלית רשמית, קטר הפנתה כתף קרה לישראל ודחתה על הסף ניסיונות להעמקת הקשר. קטר קידמה אומנם קו עצמאי מול ישראל, אך היא עשתה זאת בצעדים מדודים ומוקפדים, תוך שהיא נמנעת שלא לאתגר יתר על המידה את התפיסה המקובלת בעולם הערבי באותה עת. ככלל, המדיניות הקטרית כלפי ישראל בשנות התשעים וראשית שנות האלפיים הייתה מורכבת. מצד אחד, קטר התבלטה בנוכחותה להתחיל תהליך נורמליזציה עם ישראל בניגוד מוחלט לעמדת שכנותיה הערביות, ואף הבהירה שלא תיכנע לתכתיביהן באשר לסוגיה זו. במסגרת זו נפגש בספטמבר 2000 ראש ממשלת ישראל אהוד ברק עם מקבילו הקטרי בוועידת המילניום של האו"ם.¹² מצד שני, דווקא בגלל עמדתה החריגה בנוף הערבי, קטר מתחה ביקורת קשה על שורה של החלטות שהתקבלו על ידי ממשלת ישראל, כדי להוכיח את נאמנותה לאחיה הערבים, ובמיוחד לפלסטינים. כך, למשל, התקשורת הקטרית תקפה בחריפות את החלטת ראש הממשלה נתניהו לפתוח את מנהרות הכותל ב-1996, ואף נתנה רוח גבית לאזרחיה בהפגנותיהם נגד ישראל במהלך האינתיפאדה השנייה, החל בשנת 2000.¹³

⁹ ריאיון שקיימה המחברת עם ד"ר יוסי ביילין, אוקטובר 2018.

¹⁰ שיחה של המחברת עם ח"כ אלי אבידר, ספטמבר 2019.

¹¹ שיחה של המחברת עם יעקב הדס, נובמבר 2018.

¹² Gawdat Bahgat, "The New Middle East: The Gulf Monarchies and Israel", *The Journal of Social, Political, and Economic Studies* 28(2), Summer 2003, p. 123.

¹³ Uzi Rabi, "Qatar's Relations with Israel: Challenging Arab and Gulf Norms", *The Middle East Journal* 63(3), Summer 2009, pp. 443-459.

במצבים מסוימים, קטר לא יכלה עוד לברוח מצילן הכבד של מעצמות האזור וישרה קו עם עמדתן. בנובמבר 2000 קטר אירחה את ועידת ארגון המדינות האסלאמיות. חברות הארגון, ובראשן סעודיה ואיראן, הבהירו שיחרימו את הוועידה כל עוד גורמים ישראלים רשמיים ממשיכים לפעול בשטחה של קטר. בתגובה ללחץ ולפרוץ האינתיפאדה השנייה, קטר החליטה על סגירת הנציגות הישראלית למסחר בדוחה.¹⁴ אלא שסגירת הנציגות לא שינתה מהותית את הקשרים בין דוחה לירושלים. אירוע זה היה בבחינת מס שפתיים שקטר הסכימה לשלם, אך בה בעת היא המשיכה בדיאלוג עם ישראל. חודש לאחר גירוש הדיפלומטים הישראלים משטחה, התנהלה פגישה חשאית בין שר החוץ הישראלי שלמה בן עמי ובכיר קטרי בג'נבה.¹⁵ בהמשך לכך, ב-2003 נפגשו בפריז שר החוץ הקטרי חאמד בן-ג'אסם ומקבילו הישראלי סילבן שלום, כדי לדון במפת הדרכים.¹⁶ שנתיים לאחר מכן, לאחר שישראל נסוגה מעזה, שוב נפתחה נציגות ישראל למסחר בדוחה. מהלך זה יצר את התשתית למפגש בין בן-ג'אסם לשרת החוץ הישראלית ציפי לבני, בשולי כנס האו"ם בניו יורק, אשר בהמשך הבשיל לביקורה ההיסטורי בקטר ב-2008, חרף התנגדותו הנחרצת של הרחוב הערבי.

במהלך מלחמת לבנון השנייה (2006), קטר עמדה לצד לבנון וקראה לנסיגה ישראלית לקו הגבול הבינלאומי (הקו הכחול). היא ביקרה את ישראל על מדיניות לא-פרופורציונאלית ותרמה לשיקום ההריסות בלבנון. במקביל, קטר הקפידה לשמר את קשריה הדיפלומטיים והמסחריים עם ישראל, וטענה שהחתימה לשלום במזרח התיכון צריכה להיעשות בדרכים דיפלומטיות ולא בהתנגדות צבאית. שלוש שנים לאחר מכן, בדצמבר 2008-ינואר 2009, אותגרו שוב יחסי דוחה-ירושלים בעקבות מבצע עופרת יצוקה. קטר התנגדה נחרצות לפעילות הישראלית בעזה והודיעה על סגירת נציגות ישראל למסחר בדוחה ב-2009, אך הציעה במקביל לתווך בין ישראל לחמאס. להחלטה על ניתוק הקשרים עם ישראל לא הייתה השפעה ממשית על המציאות בשטח, משום שבאותה עת היחסים בין המדינות היו ממילא מצומצמים ומוגבלים. ב-2010, הציעה קטר לחדש את יחסיה עם ישראל בתנאי שהיא תאפשר שליחת חומרי בניה לשיקום עזה ותכיר בתיווך הקטרי בסכסוך הישראלי-ערבי. ישראל סירבה להצעה זו בשל התנגדותו של נשיא מצרים דאז מובארכ, כמו גם בשל החשש שחמאס יעשה שימוש בסיוע הקטרי לצורך פעולות טרור נגד ישראל.

מנקודת המבט הישראלית, הקשר עם קטר בשנים 2009-1991 היה חשוב בעיקר בשל היותו אבן דרך ביחסיה של ישראל עם מדינות ערביות מוסלמיות שאין איתן יחסים רשמיים. לדברי יעקב הדס, המטרה הייתה "לשחרר את טבעת העוינות והחרם, ובאופן הזה לקחת את הנשק הכי חשוב של הפלסטינים: מניעת נורמליזציה עם המדינות הערביות-מוסלמיות".¹⁷ בה בעת, קטר לא נתפסה כשחקנית מפתח בזירה האזורית שיכולה להוביל מהלכים דרמטיים לפתרון הסכסוך הישראלי-ערבי, בוודאי לא בתקופה ההיא. תשומת הלב הישראלית התמקדה באותה עת באיומים ביטחוניים, כמו איראן וחיזבאללה, ולכן העיסוק בקטר היה משני. לקטר לא היה צבא חזק, ואף לא השפעה ממשית בעולם הערבי. מכאן שחשיבות הקשרים הייתה בעיקרה סמלית, מבלי שתלו בהם תקוות מוגזמות.

ד. יחסי ישראל-קטר 2010-2019

1. התחום המדיני-ביטחוני

לא בכדי יש שמכנים את קטר "הילד הרע של המזרח התיכון". מאז האינתיפאדה השנייה, וביתר שאת במהלך האביב הערבי, קטר הפכה להיות גורם מסית ומתסיס המאיים על יציבותם של המשטרים הערביים וחותר תחתם. היא הובילה קו לעומתי המעודד רדיקליזם ותומך בפעילותם של ארגונים ג'יהאדיסטים, תוך שהיא משתמשת במשאביה הכלכליים וברשת אל-ג'זירה לשם כך. מדיניות זו בלטה במיוחד כלפי מצרים, שם היא נתנה גיבוי כלכלי ודיפלומטי נרחב לתנועת האחים המוסלמים במסגרת מאבקה להפלת שלטון מובארכ. השימוש המגמתי ברשת אל-ג'זירה, כמו גם זהותה האידיאולוגית של קטאר עם ארגונים ומדינות המוגדרים על ידי מדינות המפרץ וישראל כאויבות, הובילה להתקרבות דרמטית בינה ובין תורכיה, ודחקה אותה אל מחוץ למעגל המדינות המפרציות הסוניות. ב-2014, ערב הסעודית ישרה קו עם העמדה המצרית והכריזה על תנועת האחים המוסלמים כארגון טרור. ביוני 2017, היא כבר הובילה חרם חסר תקדים בחריפותו

¹⁴ Rabi, *Ibid.*

¹⁵ שיחה של המחברת עם פרופ' שלמה בן עמי, אוקטובר 2018.

¹⁶ Rabi, *Ibid.*

¹⁷ שיחה של המחברת עם יעקב הדס, נובמבר 2018.

נגד קטר, בשל קרבתה לתנועה זו ולאיראן. מהלך זה, בו לקחו חלק שכנותיה המפרציות ומצרים, בודד את קטר והסב לה נזקים כלכליים ודיפלומטיים לא מבוטלים.

לצד תמיכתה באחים המוסלמים, קטר סיפקה תשתית כלכלית ענפה לחמאס והציעה בית למנהיגות הבכירה של הארגון, לאחר שזו נאלצה לברוח מדמשק עם פרוץ מלחמת האזרחים בסוריה ב-2011. בין אלו שנהנו מחסותה היו חאלד משעל, ראש הלשכה המדינית של הארגון, סאלח אל-עארורי, האיש שאחראי על הקמת התשתיות הצבאיות בגדה המערבית, וכמה ממשוחררי עסקת שליט.¹⁸ במהלך מבצע צוק איתן (2014), קטר ותורכיה ניסו לתווך בין ישראל לחמאס, משימה אשר נדונה לכישלון כבר בשלביה הראשונים. על אף שזכתה לברכת הדרך של וושינגטון, היוזמה נשללה על הסף על ידי ממשלת ישראל, בשל הקרבה ההדוקה בין קטר לאויבותיה של ישראל. בבחירה שבין התיווך המצרי לתיווך הקטרי, לא היה צל של ספק בדבר ההעדפות הישראליות. זהות האינטרסים בין קהיר לירושלים בסוגיית עזה הובילו להסרת היוזמה הקטרית מעל סדר היום, ובכך נכשלו מאמצי קטר לייצר מנופי השפעה על הצדדים היריבים.

העוינות ההדדית בין ישראל לקטר קיבלה תפנית דרמטית בעקבות תוצאות המבצע. ההרס והחורבן שהותירו ההפגזות הישראליות בעזה הצריכו מלאכת שיקום ענפה ומקיפה, דווקא בעת שבה מדינות ערב קיצצו דרמטית את סיוען הכלכלי לפלסטינים. צה"ל אומנם הצליח להשיג את מרבית מטרותיו, ובראשן פגיעה אנושה ביכולת הצבאית של החמאס, אבל בה בעת התחדדה ההכרה שהמציאות הכאוטית ששוררת בעזה היא בבחינת חומר בערה, ואם לא תטופל כראוי, היא עלולה להתפתח לפעילות טרור נוספת נגד ישראל. קטר הייתה שותפה לתובנה זו והציעה סכום של למעלה ממיליארד דולר לשם עבודות השיקום ברצועה. מבחינתה, ההשקעה בעזה הייתה חלק ממחויבותה המוסרית והאידיאולוגית כלפי אחיה הפלסטינים. מעבר לכך, זו הייתה הזדמנות עבורה להפוך לגורם מרכזי בתיווך בין ישראל לעזה, במיוחד בתקופה שסעודיה ומצרים, המתווכות המסורתיות, הורידו פרופיל והתמקדו בעיסוק בענייניהן הלאומיים. באופן זה, קטר הדגישה וחיזקה את מעמדה באזור. אין ספק שישראל הייתה מעדיפה סיוע סעודי או מצרי, אך משלא נמצאה אלטרנטיבה אחרת, נוצרה התשתית לשיתוף פעולה חריג ויוצא דופן בין שתי המדינות על בסיס אינטרס משותף.

משמעות הדברים היא שהגורם המרכזי לשינוי העמדות בדוחה וירושלים היה הצורך הדחוף לבנות מחדש את עזה ובאופן זה לשחרר, ולו במעט, את סיר הלחץ בתוכו חיה האוכלוסייה המקומית. הנחת העבודה המשותפת הייתה ועודנה שמהלך זה יתרום להפחתת המוטיבציה של החמאס לבחור באופציה הצבאית, כאמצעי להסטת תשומת הלב הציבורית מהבעיות הקיומיות. בשורה התחתונה, שתי המדינות רוצות באותה תוצאה, אלא שכל אחת מונעת ממוטיבציה שונה: ישראל חותרת ליצירת שקט ביטחוני ברצועה, בעוד קטר משתמשת בסכסוך כאמצעי לשיפור השפעתה בזירה. ישראל מודעת היטב לכך שקטר אינה יכולה להוביל לפריצת דרך מדינית בסכסוך הישראלי-פלסטיני בשל מגבלות כוחה והשפעתה, אך אין בכך לבטל את חשיבותה כמתווכת. העובדה שקטר היא המדינה היחידה שמקציבה סכומי עתק חסרי תקדים לשם מטרה זו, בזמן שמדינות ערביות אחרות מדירות רגליהן מהאזור, דחפה את שתי המדינות זו לזרועות זו. ההבנה הדדית שאם הן לא תפעלנה במשותף, תהיה בכך פגיעה מהותית באינטרסים הלאומיים שלהן, היא התשתית ליחסים. בנוסף, ישראל מניחה כי בהיעדר האופציה הקטרית, חמאס יהדק את קשריו עם איראן במסגרת ניסיונותיו להגדיל את מקורות המימון שלו.

במציאות הנוכחית, וחרף קריאתם של שרים בקבינט הישראלי להפלת שלטון החמאס (וביניהם שר הביטחון לשעבר ליברמן ושר החינוך לשעבר בנט), ישראל מגבה את המהלך ומסייעת לכסף הקטרי לזרועות לרצועה. בעשותה כן, היא למעשה תורמת להמשך הישרדותו הפוליטית של חמאס. אומנם ישראל חזרה והצהירה בהזדמנויות שונות שהיא איננה מנהלת שיח עם החמאס, אך בפועל כן מתקיים שיח בין הצדדים, אלא שהוא נעשה דרך צינור תיווך, שכולל את קטר, מצרים ושליח האו"ם. בתום מבצע צוק איתן הוקם "המנגנון לשיקום ופיקוח רצועת עזה" (GRM), במסגרתו מתקיים שיתוף פעולה יוצא דופן בין האו"ם, ישראל והרשות הפלסטינית.¹⁹ תכליתו היא לאפשר שיקום ופיתוח פרויקטים ציבוריים בעזה, באמצעות העברת חומרי בניה לרצועה. עד כה הוקמו במסגרת זו שכונות מגורים, בתי חולים, מרכזי קהילה ועוד. על אף שאינה חברה

¹⁸ Jack Khoury, "Palestinians Confirm: Top Hamas Officials Have Left Qatar at Country's Request," *Haaretz*, 5 June 2017; 2015 בינואר 6, "זואלה", *חמאס מכחיש*, "דיווח: קטאר גרשה את חאלד משעל; חמאס מכחיש", 6 בינואר 2015.

¹⁹ [The Gaza Reconstruction Mechanism](#), An Agreement between the Government of Palestine (GoP) and the Government of Israel (Gol).

בארגון, קטר היא שחקנית מפתח בתהליך זה, תודות למשאבים הכלכליים שהיא משקיעה בו. לצד מימון עבודות השיקום, קטר העבירה מיליוני דולרים לתשלום המשכורות במגזר הציבורי בעזה, ומימנה אספקה סדירה של סולר המאפשרת אספקת חשמל של עד שמונה שעות לתושבי עזה. כל זאת נעשה באישור ישראל. בנוסף, מונחת על השולחן האפשרות שקטר וישראל יפעלו לקידום הקמת נמל ימי מול חופי עזה ושדה תעופה בשטחה. יתרה מכך, נטען כי קטר מתווכת בין חמאס לישראל במשא ומתן על החזרת גופות החיילים הדר גולדין ואורון שאול וכן אזרחים ישראלים נוספים שנמצאים בעזה.

למעשה, מאז 2014 השיחות בין ישראל לקטר מתקיימות בתדירות גבוהה, כאשר במוקד שלהן עומדת סוגיית עזה. במבחן המציאות, מלאכת התיווך של מוחמד אל-עמדי, שגריר קטר לעזה, הצליחה למנוע שוב ושוב סבבי לחימה בין ישראל לחמאס, גם בעתות שבהן נראה היה שישראל איננה מוכנה להבליג עוד. במאי 2019, לאחר מטח כבד של 700 רקטות שנורו לעבר ישראל וגרמו למותם של ארבעה בני אדם, רבים בישראל דרשו מבצע צבאי שיוביל לשיקום ההרתעה. התחושה הייתה שהמלחמה תהפוך בקרוב לעובדה מוגמרת, גם אם המחיר לשני הצדדים יהיה כבד. אלא שגם במקרה זה התיווך של קטר, מצרים ושליח האו"ם, לצד סכומי עתק שקטר התחייבה להעביר לרשות הפלסטינית ולרצועת עזה, הובילו להסכם הסדרה.

באופן אירוני, האסון ההומניטארי בעזה יצר פלטפורמה נדירה וייחודית במסגרתה האינטרסים המשותפים לדוחה וירושלים גוברים על יריבויות העבר ומספקים הזדמנות נדירה לבחינה מחודשת של יחסיהן. תפקידה הכפול של קטר ברצועה, הן כמשענת כלכלית והן כשחקנית מפתח בתיווך בין ישראל וחמאס, הפכו אותה לשותפה אסטרטגית של ההנהגה הישראלית בסוגיה מורכבת זו. נתניהו אומנם ספג ביקורת קשה בישראל על תמיכתו בהעברת מזוודות הכסף הקטריות לעזה בשל מה שנתפס כסיוע לאויב, אך עד כה הביקורת הזו לא חיבלה משמעותית בתהליך. ככל הנראה, מקבלי ההחלטות בישראל מוכנים להתמודד עם הלחץ הציבורי כדי למנוע את המלחמה הבאה. לדברי השר לשעבר לשיתוף פעולה אזורי צחי הנגבי, "אם זו עזרה הומניטארית מוגבלת שיכולה למנוע הסלמה, זה לא מעניין אותנו מי מסייע, גם אם זו מיקרונזיה"²⁰. גם בקטר מודעים לכך שללא האישור מישראל, כספם לא היה מגיע לרצועה.

על חשיבות הקשרים בין המדינות ניתן ללמוד מכך שהם מתקיימים חרף מורת הרוח של נסיכויות המפרץ ומצרים, במיוחד מאז הטלת החרם על קטר ב-2017. מציאות זו, במסגרתה בודדה קטר על ידי שכנותיה, דחקה את ישראל לפינה מאד לא נוחה עבורה, בה מצופה ממנה לבחור צד. זאת בשעה שנטייתה הטבעית היא לנקוט עמדה ניטרלית כדי למנוע התנגשות בין אינטרסים סותרים: מצד אחד, ישראל תומכת במהלך שהובילו נסיכויות המפרץ, ובראשן ערב הסעודית, הן בשל רצונה להדק את הקשרים איתן והן בשל המטרה המוצדקת לשמה הוטל החרם – הפסקת הקשרים בין קטר לארגוני טרור ולאיראן. בנוסף, ישראל מעוניינת בחיזוק קשריה עם מצרים, במיוחד ברובד הביטחוני. מצד שני, הכסף הקטרי הוכח כאמצעי יעיל לבלימת ההסלמה בין ישראל לחמאס. עד כה ישראל הצליחה לנתב בין הלחצים הצולבים, בין השאר באמצעות הנמכת פרופיל הפגישות בין נציגי ישראל וקטר. במסגרת זו, השיחות בין השגריר הקטרי והשר הנגבי (פברואר 2018)²¹ וכן שר הביטחון ליברמן בקפריסין (יוני 2018)²², הורחקו מעיני התקשורת הציבורית ודבר קיומן פורסם רק לאחר מכן. אלא שלא ברור כמה זמן תוכל ישראל לזגזג באופן הזה, ולכן העדפתה הברורה היא לסיום מהיר של המשבר.

2. התחום האזרחי

לצד שיתוף הפעולה המדיני סביב עזה, מתקיים שיתוף פעולה מסוים גם בזירה התרבותית-אזרחית. זירה זו מתייחסת לשני ממדים עיקריים: הסיקור התקשורתי ואירועי ספורט. אומנם מתקיימת פעילות אזרחית גם במישורים נוספים, כמו נוכחות ישראלית בכנסים בינלאומיים המתקיימים בקטר, אך ספק אם ניתן לראות בכך עדות משמעותית לאופי היחסים המשתנה בין שתי המדינות.

בכל הקשור לתחום התקשורת, עומדת רשת אל-ג'זירה במרכז היחסים בין ישראל וקטר. לאורך השנים, ישראל מתחה ביקורת קשה על הרשת בשל אופן הסיקור והתכנים המתייחסים לישראל, ויחד עם זאת

²⁰ שיחה של המחברת עם השר צחי הנגבי, אוקטובר 2018

²¹ שם.

²² טל שלו, "פרסום ראשון: הפגישה החשאית של ליברמן ושר החוץ הקטרי בקפריסין", וואלה, 22 באוגוסט 2018.

אפשרה לה להחזיק משרד ומרכז פעילות בישראל. לא אחת עלתה בישראל התחושה שהדיווח ברשת הוא מוטה ומוטעה, במיוחד בתקופות בהן הייתה הסלמה בעימות הישראלי-עזתי. כך למשל, במהלך מבצע עופרת יצוקה, אל-ג'זירה התמקדה בפגיעות בנפש וברכוש בצד הפלסטיני, בעוד הסיקור לגבי הנזק בישראל צומצם ומוזער. אומנם ניתנה לרס"ן אביחי אדרעי, ראש מדור תקשורת ערבית בצה"ל, האפשרות להתראיין ולהציג את הזווית הישראלית, אך בעודו מתראיין הוצגו קטעים קשים לצפייה המתעדים את הפצועים והחורבן בעזה. בנוסף, אל-ג'זירה שידרה ופרסמה מעת לעת כתבות שמטרתן הייתה ככל הנראה להציג את ישראל באור שלילי,²³ אם כי היא נתנה גם במה לאזרחים ישראלים, דוגמת ד"ר מרדכי קידר וד"ר נמרוד גורן.²⁴ הקו הניצי כלפי ישראל אף הוביל לתגובה קשה מצד נתניהו ב-2017. לדבריו, אל-ג'זירה התסיסה לאירועים אלימים בהר הבית וכתוצאה מכך משרדה בישראל עתיד להיסגר.²⁵ לא הייתה זו הפעם הראשונה שאפשרות זו נשקלה בכובד ראש. במהלך מבצע עופרת יצוקה, קטר סגרה כאמור את הנציגות הישראלית למסחר בדוחה וגירשה את הדיפלומטים הישראלים. בעקבות זאת, החליטה ישראל להטיל סנקציות על עובדי אל-ג'זירה בארץ, ובהן אי-חידוש ויזות לאלה מבינם שאינם ישראלים, הימנעות מהענקת ויזות לעובדים חדשים או לנציגים של אל-ג'זירה מקטר שירצו להגיע לישראל, ושלילת האישור להיכנס לתדרכים או למסיבות עיתונאים של גופים רשמיים בישראל.²⁶

באשר לספורט, לאורך השנים קטר אירחה ספורטאים ומשלחות ישראליות במסגרת תחרויות בינלאומיות,²⁷ חרף הביקורת שספגה מבית ומחוץ. קטר תרמה כספים להקמת אצטדיון הכדורגל בסחנין, אם כי סביר להניח שתרומה זו נעשתה כדי לסייע לאזרחי ישראל הערבים, ואין בה כדי להעיד על שינוי עמדתה כלפי מדינת ישראל. נוכחותם של ספורטאים ישראלים בקטר הייתה חריגה בנוף הערבי, במיוחד אל מול הסירוב הסעודי לאפשר לשחמטאים הישראלים להשתתף בתחרות הבינלאומית בשטחה ב-2018. יתרה מכך, חסן אל תאוואדי, ראש הוועדה המארגנת למשחקי המונדיאל בקטאר, נפגש בדצמבר 2018 עם הרב האמריקני מארק שנייר כדי להתייעץ עמו באשר לאירוחם של אוהדים ישראלים ויהודים במונדיאל.²⁸ מדיניות זו משקפת את הפער בין השלטון לבין חלק מהאזרחים הקטרים המתנגדים להידוק הקשרים עם ישראל דרך אירועי ספורט. כך למשל, השתתפותו של דודי סלע, שחקן טניס ישראלי, בטורניר בקטר ב-2017 עוררה תגובות זועמות ברשתות החברתיות, במיוחד לנוכח הסמיכות בין אירוע זה להכרזה האמריקאית על ירושלים כבירת ישראל. חלק מהכותבים התייחסו להפרדה המתבקשת בין ספורט לפוליטיקה, אך טענו שבכל הנוגע לישראל – אין לכך מקום בשל המדיניות הישראלית כלפי הפלסטינים.²⁹

3. התחום הכלכלי

לצד שיתוף פעולה ניכר בתחום המדיני סביב עזה, ושיתופי פעולה אזרחיים מסוימים ומוגבלים, הקשרים הכלכליים בין ישראל לקטר מצומצמים בהיקפם, ומתקיימים באחת משתי הדרכים הבאות: תיווך של גורמים שלישיים (לעתים בדרג מדינית) וקשרים בין גורמים קטרים לחברות שאינן רשומות כישראליות. בעבר, עלתה אפשרות שישראל תרכוש גז טבעי מקטר, אך היא נפסלה בשלבים מוקדמים מסיבות שונות, ובראשן אי כדאיות כלכלית. כיום, כבעבר, השוק הקטרי מצומצם בהיקפו, בוודאי בהשוואה לשוק הסעודי אליו נשואות העיניים הישראליות, ולכן גם אם שיתוף הפעולה הכלכלי בין ישראל לקטר יתרחב, השפעתו על המשק הישראלי צפויה עדיין להיות מוגבלת.

ה. הפוטנציאל הטמון ביחסי ישראל-קטר

1. התחום המדיני

גם אם יש רצון ישראלי לפתח שיתופי פעולה עם קטר במישור המדיני, לקטר אין את המנופים הנדרשים ליצירת השפעה ממשית על הכוחות האזוריים, במיוחד מאז הוטל עליה החרם על ידי חלק ממדינות ערב.

²³ איתמר אייכנר, "אל ג'זירה שידרה עדות מפוברקת: 'חיסולית בריות ילדים בשירותי בצה"ל", "וואינט", 29 באוגוסט 2017.

²⁴ Jonathan Cook, "US embassy relocation to Jerusalem 'a war crime'", *Al Jazeera*, 1 February 2017.

²⁵ ישי הולנדר, "נתניהו: אפעל לסגירת משרדי אל ג'זירה בירושלים", *NRG*, יולי 2017.

²⁶ ברק רביד, "קטאר ניתקה יחסים, ישראל בתגובה מקשה על אל-ג'זירה", *הארץ*, 31 בדצמבר 2008.

²⁷ למשל, השתתפותה של הטניסאית שחר פאר בטורניר ב-2008 ואירוח נבחרת הכדוריד של התיכונים ב-2018.

²⁸ איתמר אייכנר, "קטאר נערכת לארח אלפי יהודים וישראלים במונדיאל", "וואינט", 24 בדצמבר 2018.

²⁹ "Israeli tennis player's presence in Qatar infuriates citizens", *The National*, 7 January 2018.

מזוודות הכסף אומנם הוכיחו את יעילותן בדחיית סבבי אלימות בעזה, אך מצרים וערב הסעודית היו ונותרו שחקניות מפתח בכל הנוגע לפריצת דרך מדינית בסכסוך הישראלי-פלסטיני. משמעות הדברים היא שכוחה של קטר מוגבל, ולכן ספק אם ניתן יהיה להיעזר בשירותיה הדיפלומטיים להיבטים נוספים שאינם נוגעים ישירות לעזה.

2. התחום הכלכלי

לקטר וישראל יש עניין משותף לפתח את הקשרים הכלכליים ביניהן, גם תחת המגבלות הקיימות. זאת במיוחד לנוכח העובדה ששתי המדינות חולקות אתגרים משותפים בתחומי האקלים והמחסור במים. בישראל פותחו טכנולוגיות פורצות דרך שיכולות לתת מענה לאתגרים אלו, למשל בתחום החיסכון וייעול השימוש במים. חברות ישראליות מציעות פתרונות בתחום טיהור מי שפכים ושימוש במים המטוהרים לחקלאות ולשתיה, צמצום אידיוי המים לאחר התפלתם, השקיות יעילות וחסכוניות במים של אצטדיונים ושטחים גדולים, טיהור המים המלוכלכים שמוצאים במהלך קידוחי הנפט, גידול הידרופוני המבוסס על מים מותפלים ועוד. בנוסף, הפיתוחים הטכנולוגיים הישראליים בתחום החקלאות המדברית יכולים לסייע רבות למאמץ הקטרי לפתח תוצרת חקלאית מקומית, במיוחד לנוכח מאמצי הכבירים לצמצם את ייבוא המזון ממדינות אחרות. גם בתחום האנרגיה החלופית ישנן טכנולוגיות ישראליות שיכולות להיות רלוונטיות לשוק הקטרי, ובהן פיתוח ישראלי שהופך את הפסולת הביתית לחשמל. בנוסף, קטר נערכת לאירוח המונדיאל ב-2022 והיא מגלה עניין רב בפתרונות ההוליסטיים שמציעות חברות ישראליות המתמחות ב"ערים חכמות". יתרון הבולט של החברות הישראליות נעוץ לא רק בטכנולוגיה המתקדמת, אלא גם בניסיון המוכח והמצטבר של המערכות הללו, במיוחד בתחום הביטחון. זהו יתרון מהותי וחשוב של החברות הישראליות על פני חברות אחרות.

מעבר לתחומים ספציפיים בהם מתבלטים היתרונות הישראליים, קטר מגלה עניין רב באופי החדשני והיזמי של המערכת הכלכלית בישראל. לימוד והבנת האופן בו ישראל מייצרת חדשנות ומיישמת אותה יכול לסייע רבות לקטר, במיוחד בעידן בו היא פועלת באופן נמרץ לפיתוח יכולות יצור עצמאיות ולשילוב האזרחים במגזר הפרטי. ידע זה אף יכול לשמש את קטר בפעולותיה ההומניטאריות ברחבי העולם. מנקודת המבט הישראלית, שיתוף הפעולה הכלכלי עם קטר חיוני בשני מישורים עיקריים: ראשית, קטר היא מעצמת נפט, ולתעשיות השונות בישראל, ובראשן תעשיית הפלסטיק, יש עניין במוצרים הכימיקליים שהיא מייצרת. שנית, קטר משקיעה סכומי עתק בפיתוח תעשייה והייטק. במובן זה, משאביה הכלכליים יכולים לסייע להתפתחותן וצמיחתן של חברות ישראליות, במיוחד חברות סטארט-אפ.³⁰

3. התחום האזרחי

בהתבסס על המציאות הקיימת, לא צפויים שיתופי פעולה נרחבים במישור האזרחי. חלקים בציבור הקטרי מתנגדים להתחממות הקשרים עם ישראל ורואים בתהליך זה בגידה באינטרס הפלסטיני. אומנם הלשון העוינת כלפי ישראל רוככה באל-ג'זירה בשנים האחרונות, אך אין בכך להעיד בהכרח על שינוי מגמה משמעותי בעמדה השלטת כלפי ישראל. ישראל נתפסת כאחראית לסבל הפלסטיני, וכל עוד זהו הנרטיב הבולט, ספק אם ניתן יהיה לבנות גשרים בין שתי החברות. גם בצד הישראלי, היעדר ידע באשר לפעילותה של קטר בעזה, כמו גם מיתוגה כמדינת טרור, מקשים על יצירת קשרים אזרחיים. קטר כמעט שאינה מוזכרת בשיח הישראלי, למעט אזכורים באשר להעברת הכספים לחמאס. במציאות כזו, המוטיבציה של אזרחים ישראלים לפעול למען דיאלוג משותף היא נמוכה. לפיכך, ללא שינוי באופן שבו מוצגות המדינות בזירה התקשורתית והפוליטית, היכולת לשנות את הנרטיב השלילי היא נמוכה ביותר.

1. השפעת הסוגיה הפלסטינית על היחסים הביטחוניים

מאז תום מבצע צוק איתן, הסוגיה העזתית היא שמגדירה ומעצבת את יחסי דוחה-ירושלים. במסגרת זו, מתנהל דיאלוג קבוע, ממוקד ומתוחם בין שתי המדינות, שתכליתו העיקרית היא שיקום ההומניטארי של הרצועה ככלי לדחיית עימות צבאי בין ישראל לחמאס. עד כה, על אף שפתרון, ולו חלקי, לבעיה הפלסטינית לא נראה באופק, השיח הישראלי-קטרי פורץ את מחסומי העבר ומצליח לבלום את ההסלמה בין ישראל לחמאס. לא זו בלבד, השלטון הקטרי מסיר עוד ועוד חסמים בקשריו עם ישראל. במסגרת זו, במהלך ביקורו

³⁰ שיחה עם ד"ר יצחק גל, מומחה לכלכלות המפרץ וחוקר במכון מיתוים, נובמבר 2018.

בירושלים התראיין השגריר הקטרי לעזה לסוכנות הידיעות רויטרס ופרש את עומק השינוי ביחסי המדינות, כמו גם את שותפות האינטרסים ביניהן. דומה כי ריאיון זה נועד לפנות אל הציבור הישראלי במטרה להכשיר את הקרקע לנורמליזציה. במהלך הריאיון, אמר השגריר כי זהו אחד מביקוריו הרבים בישראל (למעלה מ-20 מאז 2014). הוא הדגיש כי הכסף שמעבירה מדינתו לעזה מפוקח ומנוטר כך שישמש רק לצרכים הומניטאריים, אמירה אשר נועדה, ככל הנראה, להפחית את החשש בקרב הציבור הישראלי שהסיוע הקטרי משמש את חמאס לפעולות טרור ובניית מנהרות. בנוסף, השגריר ציין כי קטר הפסיקה לארח את סלאח אל-עארורי, סגן ראש הלשכה המדינית של חמאס, בעקבות לחץ ישראלי-אמריקאי.³¹

אין ספק שריאיון כזה, שהתקיים בבירת המדינה הציונית, הוא חריג ונדיר. הוא מתווסף לנכונות הקטריית לארח ספורטאים ישראלים על אדמתה במסגרת תחרויות בינלאומיות, מבלי לגמגם או להתנצל על כך. אומנם הציבור הקטרי מביע בחלקו התנגדות למחוות אלו, אך דומה כי עדיין לא מדובר במסה קריטית שיכולה להעיב על התפתחות היחסים. ככלל, סביר להניח שהיחסים הכלכליים ימשיכו להיות מוגבלים בטיבם והיקפם כל עוד אין התקדמות בשיחות ליישוב הסכסוך הישראלי-פלסטיני. בדומה למדינות ערב אחרות, נושא זה היה ונותר מכשלה ממשית בפני מימוש הפוטנציאל, בשל העוינות המקומית לתוצרת ישראלית. ואולם, סביר להניח שככל שיגבר הצורך הקטרי להשתמש בטכנולוגיה ובידע הישראלי, כך תגבר הנכונות למצוא מסלולים עוקפים לשיתופי פעולה, גם ללא שינוי ממשי בסטטוס הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

הסוגיה הפלסטינית ממשיכה להיות גורם המעכב משמעותית את היכולת למצות את הפוטנציאל הטמון בקשרים בין ישראל לקטר. קטר חוזרת ומדגישה שעד שהיא לא תבוא על פתרונה באמצעות מדינה לפלסטינים, לא יהיה שלום מלא בין המדינות. במהלך נאומו בוועידת הביטחון במינכן ב-2019, הדגיש שר החוץ הקטרי שמתן הזכויות לעם הפלסטיני זו סוגיה מרכזית במדיניות-החוץ הקטריית ושלא ניתן לעקוף אותה.³² משמעות הדברים היא כי הסכסוך הישראלי-פלסטיני מהווה תקרה להתפתחות היחסים בין ישראל לקטר. עם זאת, המציאות הנפיצה בעזה היא שהובילה מלכתחילה לשינוי בקשרי שתי המדינות. אלמלא הצורך הדחוף לשקם את עזה כדי למנוע מלחמה, כמו גם ההכרה במרכזיות ישראל וקטר להקלת המשבר ההומניטארי, שיתוף הפעולה בין ירושלים לדוחה לא היה מתקיים. הסוגיה הפלסטינית מכתובה את גבולות היחסים הבינלאומיים, אך בה בעת היא גם הפלטפורמה שעל בסיסה הם נוצרו.

ז. סיכום

בחינה כוללת של היחסים בין דוחה לירושלים מצביעה על כך ששיתוף הפעולה ביניהן מתקיים מרבית הזמן במקומות של "אין ברירה", קרי: בתחומים בהם צרכי השעה גוברים על אידיאולוגיה וריחוק תרבותי-דתי. אלו יחסים פונקציונאליים ונקודתיים שתכליתם העיקרית כיום היא השגת שקט בעזה באמצעות סיוע כלכלי והומניטארי. גם אם קיים פוטנציאל להרחבה והעמקה של הקשרים בין המדינות, יהיה קשה לממש אותו בטווח זמן הנראה לעין. אומנם קטר מנהלת מדיניות-חוץ עצמאית ומסרבת להיכנע לתכתיבי המעצמות האזוריות, אבל היא אינה חזקה דיה כדי לעמוד לבדה אל מול התפיסה השלטת המתנגדת לקשרים רשמיים עם ישראל כל עוד הכיבוש נמשך. יתרה מכך, לא בטוח שאילו מעמדה בזירה האזורית היה שונה, היא אכן הייתה נוהגת כך, לאור האנטגוניזם כלפי ישראל בקרב חלקים לא מבוטלים בציבור הקטרי.

מנקודת המבט הישראלית, לקטר יש חשיבות גדולה בכל הנוגע לחמאס ועזה, אבל אי אפשר להתעלם מעברה ומקשריה הנוכחיים עם אויבי ישראל. נקודה זו אינה רלוונטית למישור הכלכלי, משום שלישראל יש עניין לפתח את שיתופי הפעולה המסחריים חרף מגבלה זו, אך היא בוודאי משפיעה על הקשרים האזרחיים בין שתי המדינות, כמו גם על שיתופי הפעולה הביטחוניים והמדיניים. לציבור הישראלי, כמו גם למערכת הביטחון, ישנה עדיין חשדנות ורתיעה מהרחבת היחסים, בוודאי כל עוד קטר לא נסוגה מקשריה עם איראן והאחים המוסלמים. הנטייה הישראלית הייתה ועודנה לבסס ולהדק קשרים עם מצרים וערב הסעודית, ולפנות לקטר רק במצבים בהם אין חלופה אחרת שיכולה לקדם את האינטרסים הישראליים. בסופו של דבר, היחסים עם דוחה הם חלק ממצאות לא נוחה ובעייתית עבור ישראל, אך זוהי המציאות אתה יש להתמודד.

³¹ Dan Williams, "Qatar says Gaza aid spares Israel war, shows Doha does not back Hamas," *Reuters*, 22 February 2018.

³² Tova Lazaroff, "Qatar: Palestinian issue core stumbling block to ties with Israel", *The Jerusalem Post*, 17 February 2019.

במידה שהחרם המפרצי על קטר יימשך, ישראל תתקשה לשמר את מתכונת היחסים הנוכחית. אומנם עד כה היא הצליחה לתמרן בין הצדדים היריבים, אך לא מן הנמנע שתגיע השעה בה נסיכויות המפרץ ומצרים יהיו פחות סבלניות כלפי הקשר המתהדק בין ישראל לקטר. לנוכח חשיבותן האסטרטגית של ערב הסעודית ומצרים לאינטרסים הישראליים, מציאות זו עלולה להטיל צל כבד על המהפכה השקטה ביחסי ירושלים-דוחה. ישראל לא תוכל לקדם את יחסיה עם קטר בניגוד לעמדת מרבית העולם הערבי, ולכן שיתוף הפעולה בין שתי המדינות ימשיך להתמקד בסוגיית עזה.

בסיכומו של דבר, יש עוד כברת דרך ארוכה עד להכרה דיפלומטית רשמית בין המדינות, אך אין בכך לבטל את השינוי ביחסיהן. תוך שנים ספורות, הפכו ישראל וקטר ממדינות עוינות שנמצאות משני צדי המתרס, לשותפות אסטרטגיות בעיצוב הזירה העזתית. אין משמעות הדברים שקטר התנערה מקשריה ההיסטוריים עם אויבי ישראל, אלא שהסתכלותה על הסוגיה הפלסטינית איננה נשענת עוד על מושגים בינאריים של תוקפן וקורבן, אלא על הכרה באחריותם ההדדית של הגורמים השונים למשבר בעזה. באשר להנהגה הישראלית, סביר להניח שעמדתה החשדנית כלפי קטר תמשך גם בשנים הקרובות. יחד עם זאת, בניגוד לעבר, חשדנות זו איננה פוסלת על הסף את היחסים עם קטר, אלא קובעת את הגבולות שלהם.